

ЖИВИТЕ ГЕРОИ

Сборник с творби на победителите в Първия Национален конкурс
за философско-историческо есе

Военен клуб - Стара Загора
2023г.

Живите герои

Възречение

Скъпи читателю-родолюбче,

Пред теб е една тъннинка книжцица, ала излъчваща титанична и необемна мощ с всеки знак и всяка буква; мощ, черпеща силата си от дълбините на обичливите сърца и чистотата на душите на нашите млади последователи - неподправени патриоти и родолюбци. Няма как да останем равнодушни пред свещения пламък на родовата и краеведческа памет като съставни, основополагащи темели на нашата Национална Памет.

В нашата хилядолетна и много богата и пълна с превратности история има обаче едни златни страници, изписани с примери на военната ни мощ и чутовна храброст: битката при Анхеало /20.08.917г.- първия Водосвет на бойните знамена /, битката за Ески Заара – Градът Феникс на България с темели в кости забити / 19 июлий 1877г.с бойното кръщение на българското опълчение и спасяването на Самарското знаме – първото бойно знаме на Българската Армия в най-новата ни история /, битката край Лозенград, Люлебургас, Чаталджа и неминуемия Апогей – превземането на форт Айваз баба в Одрин – най-модерното в света за времето си фортификационно съоръжение, смятано за практически непревземаемо, Каймакчалан, Дравската епопея – бележеща преломния момент в успешното шурмуване на река Драва...

Много са славните ни победи, които ни оставят безмълвни, смирени и искрено преклонили глави пред този чутовен героизъм, пред тази невиджана и неподправена, жадувана жажда за свобода,

Живите герои

единност на народ и управляващи, новаторство и алтруистична жертвеност пред олтара на Майка България.

Тук, драги ми читателю, ще имаш възможността да се докоснеш до изследователската дейност и сакралните мисли на нашите потомци- тези, които идват, за да поемат от нас нелеката, но геномноважна щафета – Щафетата на Паметта, на Възречението на всички знайни и незнайни войни, родолюбци и доброволци. Поклон!

мл.експерт Елена Ангелова – създател на конкурса

Живите герои

Ромонът на Паметта

Националният конкурс за философско-историческо есе „Живите герои „2023г., посветен на 110-годишнината от Балканската война/1912-1913/ и превземането на най-непревземаемия форт „Айваз Баба“/Одрин, РТурция/, организиран от Военен клуб Стара Загора, бе част от инициативата ”МОЯТА БЪЛГАРИЯ! МОЯТ ГРАД-ГРАДЪТ НА ФЕНИКСА!” на Изпълнителна Агенция „Военни клубове и военно-почивно дело.

Макар и да е сравнително нов повей в есеистичния жанр - философско-историческо есе както и отчитайки много кратките срокове, мога съвсем спокойно да отбележа, че отличените лауреати съумяха да намерят своя си уникална и неповторима отправна точка за представяне на малкоизвестни факти и новооткрити архиви; показват, че имат правилен научно-изследователски подход, както и че техните ментори са тези възрастни-ерудити, които предават своя опит и професионални умения с лекота, откритост и желание за съвместен път по вдъхновяващия мост между поколенията, стъпили здраво върху правата на времеви континуум.

Живите герои

Млади, скромни, с всестранни интереси и отличници в учебния процес, с чисти дух и душа, изтънчени, жадни за нови знания, с дълбок и аналитичен ум- ето така накратко мога да опиша нашите лауреати.

Приятно четене!

Живите герои

Елвира Боянова Симеонова -16 г., 9 клас

Езикова гимназия „Пейо Яворов“ – Силистра

Реших да участвам в конкурса, защото харесвам историята, като предмет в училище. Обичам да чета книги за историята на България и да научавам нови неща за нашето минало. Темата за 110-годишнина от Балканската война е важна, защото тя е съдбовна за българския народ в исторически план. Балканската война с нейните жестоки сражения и изумително себеотрицание е още доказателство на какво е способен българинът, когато пред него има ясна, висока и благородна цел – свободата на неговите сънародници и сбъдването на националния му идеал.

Мой учител по история е г-н Иво Димов – носител на приза „Млад учител на годината“ в направление „Училищно образование“ на Община Силистра за 2023 г.

БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ 1912-1913 Г. И НАЦИОНАЛНИЯТ ИДЕАЛ ЗА ЕДИНЕНИЕ НА БЪЛГАРИЯ

Освободителна и обединителна – такава е за България Балканската война, в която участва през 1912/1913 г., за да осъществи своя най-голям несбъднат национален идеал: цялостно обединение на българската етническа общност.

Българският народ вижда този идеал в границите на българската държава, определени в подписания в градчето Сан Стефано край Истанбул мирен договор между Русия и Османската империя на 19 февруари/3 март 1878 г. За съжаление, този договор, остава като предварителен (прелиминарен), и е заменен от сключения на 1/13 юли с.г. Берлински договор, уреждащ промените в положението на Османската империя след Руско-турската война от 1877/1878 г.

По време на Берлинската конференция мечтите за обединена и силна България са сринати със земята – териториите, населявани с българи, са разделени на пет части, а самото ново българско княжество остава подчинено.

След злополучния Берлински договор от 1878 г. националната държава възкръсва за самостоятелен живот само върху част от нашите етнически територии. Въпрос на дълг и чест, както за освободените, така и за останалите под робство българи, е да продължат борбата за национално освобождение и обединение.

Националното обединение на българския народ става основна задача на българското общество след Освобождението. Разгромът на Илинденско-Преображенското въстание от 1903 г. и обявяването на Независимостта през 1908 г. тласкат българите към военно решаване на българския национален въпрос. В основата му стои т.нар. „Източен въпрос” и съдбата на българи и други християни, които остават под

Живите герои

османска власт в Македония, Одринска и Беломорска Тракия и други части на Балканския полуостров. Освободителните борби в тези земи и международните дипломатически усилия не донасят решение на този проблем. Възможностите за мирен изход са вече изчерпани. През 1912 г. четири балкански държави – България, Сърбия, Гърция и Черна гора, сключват военен съюз, насочен срещу Османската империя.

Така започва Балканската война, в която Османската империя ще бъде окончателно прогонена от Балканите, а нейното наследство ще бъде поделено между младите балкански държави. Целта на българската държава е да отхвърли веригите на Берлинския договор от 1878 г.

Стремежът да се съберат разпокъсаните парчета от родината в границите на митичната територия на Санстефанска България обединява и сплотява целокупния български народ. В Балканската война всички виждат удачна възможност за събждане на националния идеал и справедливо национално обединение. Българското население е преизпълнено с ентузиазъм – най-после ще бъде завършено обединението на всички българи, започнало през 1885 г. с акта на Съединението.

През есента на 1912 г. полъхът на войната срещу Полумесеца обнадеждава българите в Македония и Тракия, че ще бъдат най-сетне освободени и ще заживеят заедно със своите сънародници от Родината-майка. Работещи и учещи отвъд океана и в Западна Европа напускат месторабота и университети, за да се завърнат в страната и се запишат в редовете на българската армия. Някои пристигат с предварително извезани бойни знамена. Дейци на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО) и бежанци от Македония и Тракия, преселили се в България след множеството въстания, сформират Македоно-одринско опълчение (23 септември 1912).

Българското командване мобилизира близо 600 хиляди души, които тръгват под бойните знамена с искрено родолюбиво

Живите герои

въодушевление. Във войната реално участва целият български народ! Няма българско семейство, което да не е изпратило баща, брат, любим ... Всички те са готови да дадат живота си в героичната епопея за освобождението и човешките права на българите в Османската империя. В новата история на България няма друг момент, когато нацията да е толкова единна. Вярата в справедливостта на войната дава импулс за себепожертвователност в обикновения българин и завладява неговия ум и сърце. По този повод Джеймс Баучер отбелязва в дописка до вестник „Таймс“: *„Мъже над допустимата възраст, момчета още незавършили обучението си, мъже, отхвърлени, порази негодност да служат, се тълпяха и предлагаха своите услуги... Страната се е вдигнала в защита на националната кауза...“*.

На 5 октомври 1912 г. с Манифест, подписан от цар Фердинанд I Сакскобургготски, България обявява война на Османската империя. По численост българската армия, с главнокомандващ генерал-лейтенант Михаил Савов, представлява най-мощната военна сила в съюза. Нейните три армии трябва да нанесат основния удар в Източна Тракия – там, където са разположени главните турски войски и по този начин на българите се пада най-тежката задача във войната.

Българските воини тръгват с надежда и огромно желание за победа. Мобилизираната българска войска изпълнява нареждането на главнокомандващия и влиза незабавно в територията на противника. Българските победи при Лозенград, Люлебургас, Бунархисар, Чаталджа, Булаир вдъхват надежди за крайния успех. Достигането на български отряди до бленуваното Бяло море подсилва тази мечта.

Превземането на Одрин на 13 март 1913 г. е героичен подвиг, записан със златни букви в българската военна история. Победата на българската армия ускорява и фактически решава изхода на Балканската война.

Живите герои

В 4-месечната обсада на Одринската крепост участва Втора българска армия под общото командване на ген. Никола Иванов. Решителният пробив на източния сектор на крепостта е извършен под командването на ген. Георги Вазов. Той ръководи щурма на 23-ти Шипченски полк, който успява да направи пробив с превземането на ключовия форт „Айваз баба“ – едно от най-важните фортови укрепления на считаната за непревземаема Одринска крепост.

Крепостта – символ на Отоманското величие, устояла преди това девет пъти в различни войни на шурм, е превзета от българската армия за два дни с атака на нож. В боевете с мощните орди на Шукри паша – комендант на Одринската крепост, геройски се сражават: 10-и пехотен Родопски, 12-и Балкански (на гарнизон в Стара Загора), 23-ти пехотен Шипченски, 29-и пехотен Ямболски, 32-ри пехотен Загорски, 54-ти и 51-ви пехотен полк.

За смелостта на българските воители се отправят заслужени похвали. Часове след падането на града-цитадела вековният поробител се признава за победен, а опиянението на българската нация и мечтата ѝ за цялостно обединение достигат връхна точка. За българската армия това са дни на тежки изпитания, на подвизи и масов героизъм.

Невероятният подем е попарен от безчестието на съюзниците и задкулисните машинации на Великите сили. С подписания на 17 май 1913 г. в Лондон мирен договор, на съюзниците са отстъпени балканските земи на запад от линията Мидия-Енос, включително егейските острови. Мирният договор обаче не визиращ дележа на териториите, а Гърция и Сърбия сключват таен съюз, насочен срещу България. В започналата Втора балканска война, наречена Междусъюзническа, Руската империя, следваща своите мегаломански цели, застава на страната на Сърбия и подтиква Румъния да нанесе коварен удар срещу България (в гръб). Последиците са трагични. Силистра – моят роден град, и цяла Южна Добруджа, попадат под

Живите герои

румънска власт, потвърдено с подписания Букурещки договор от 10 август 1913 г. Крушението на националната идея след Втората балканска война, води до първата национална катастрофа.

В бойните действия по време на Балканските войни участва и 31-ви пехотен Варненски полк с командир полк. Марко Марков, част от чийто състав са силистренци и много добруджанци. Повече за участието им във войната узнаваме от войнишкия дневник на Петър Жечев Курдоманов, съхраняван в Държавния архив в Силистра (ф. 127, оп.1, а.е.2).

Петър Жечев Курдоманов (1880 – 1965) е родом от силистренското село Калипетрово, възпитаник е на Педагогическо училище в Силистра, по професия е начален учител. Неговият дневник е единственият запазен в страната, написан от редови войник, участник в Балканската война. Съдържа 65 страници и се състои от 6 части, които обхващат събитията от мобилизацията през септември 1912 г. до края на бойните действия през май 1913 г. В дневника си той отразява възторга от идеята за национално обединение, прехода от най-североизточната точка на страната – Крайдунавска Добруджа до турската граница, участието в бойните действия на фронта, радостта от победите, трудностите на войнишкия живот, срещите със смъртта, голямото разочарование от крайния изход на войната и завръщането му в поробена Силистра (юли 1913).

Участието на добруджанци в Балканската война и тяхната саможертва в името на националния идеал, оставят трайна диря в историческата памет на няколко поколения българи. Чувството обаче за достойно изпълнен дълг към Родината се примесва с мъката и болезнените изпитания, причинени в годините на румънското владичество.

Живите герои

Несправедливият краен изход от Междусъюзническата война (1913 г.) за България има трайни последици, които ще се разгорят с пълна сила в годините на Първата световна война (1914-1918 г.).

Балканската война 1912 – 1913 г. не решава българския национален въпрос, но довежда до освобождението на значителни части от поробените български земи. Тя е ярък израз на стремежа на народа ни към свобода и национална цялост. Доказателство за възможното единение на дух, народ и държава в името на България. Върховно изпитание и достоен за преклонение подвиг на героичната ни армия и на целия български народ, понесъл негодите!

Участието на България в Балканската война бележи едни от най-забележителните страници в нашата военна история, които винаги ни зареждат с чувство на гордост и достойнство! Храбростта на българските войници и офицери на фронта ни показва, че националните интереси са над всичко останало! Подвигът и саможертвата им в името на Родината ги увенчава с ореола на вечно живите герои на България!

Бълг. войници въ окопитъ срѣщу Одринъ.
Bulg. Soldaten in den Graben vor Adrianopel.

Български войници на позиции при обсадата на Одринската крепост, март 1913 г.

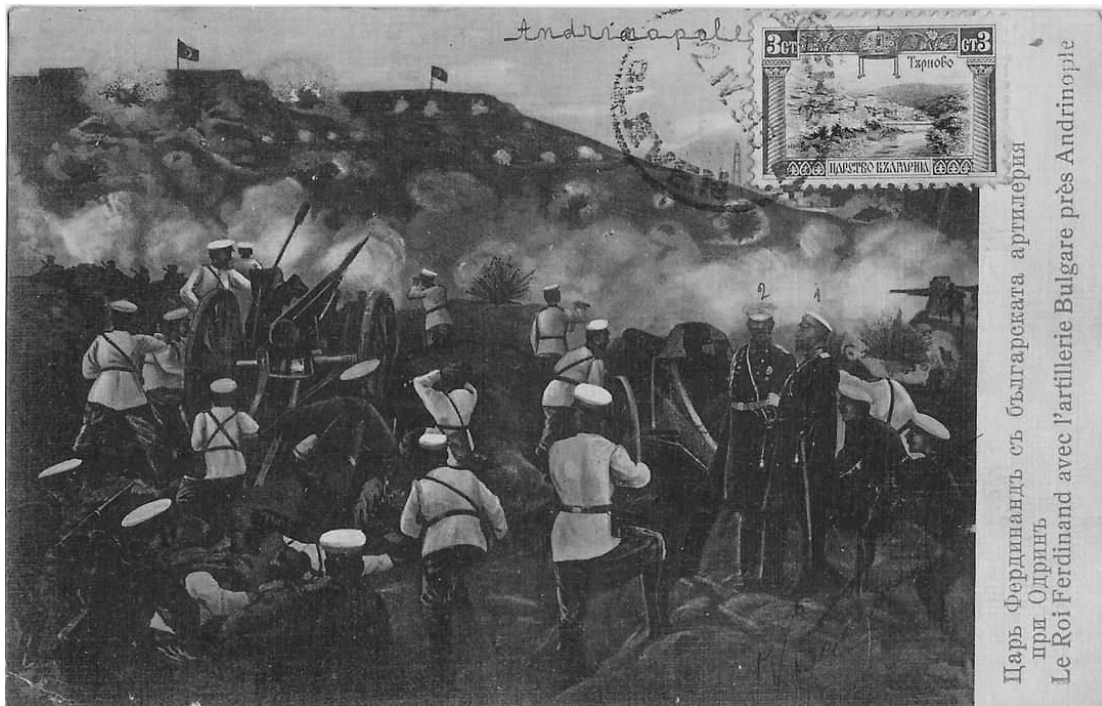
Живите герои

Молебен за убитите при форта „Айваз баба“, 13 март 1913 г.

Живите герои

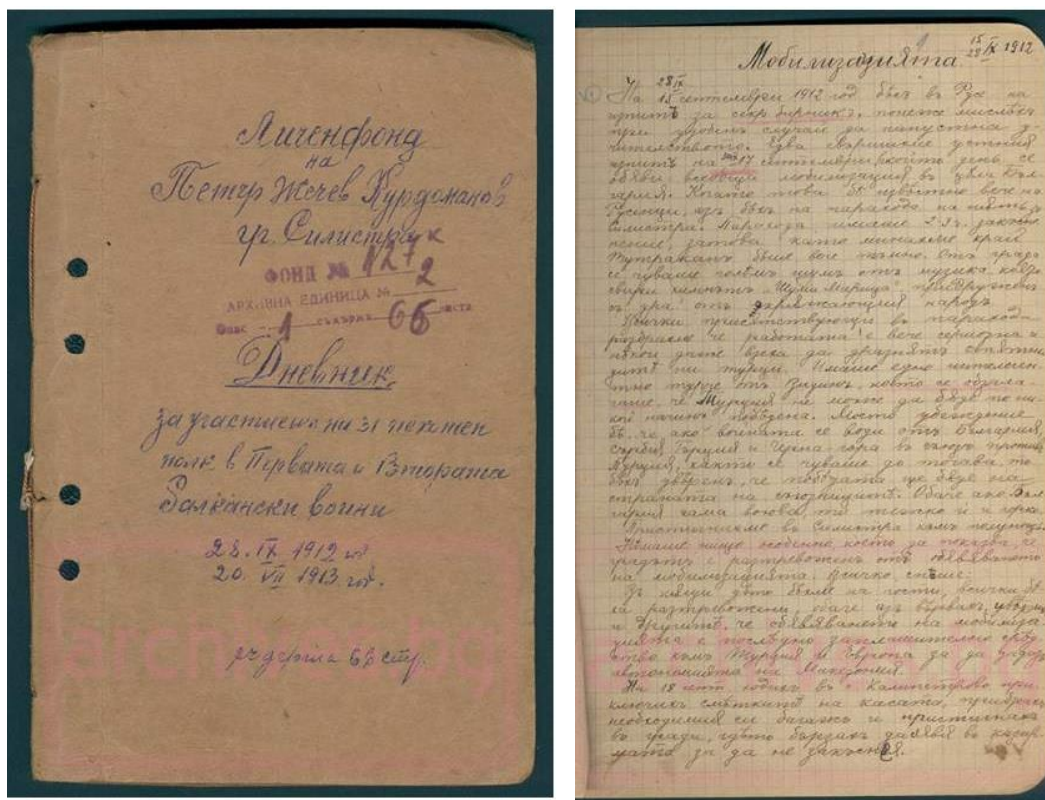
Атаката при Одрин, 1913 г.

Силистренецът Петър Жечев

Курдоманов – артелчик в 31-ви пехотен Варненски полк по време на Балканските войни, 1912-1913 г.

Живите герои

Дневник на Петър Жечев Курдоманов за участието му в
Балканските войни 1912/1913 г. ДА – Силистра, ф. 127 к, оп. 1, а.е. 2, 1
– 65 л.

Използвани източници:

100 години от Балканските войни. Международна научна конференция, 11 ноември 2013, София. – Институт за исторически изследвания – БАН, 2015.

Балканските войни. Памет и история. С., 2012.

Георгиева, С., М. Трендафилова (съст.). Дневник на Петър Жечев Курдоманов за Балканската война (1912-1913): Участие на добруджанци във войната. Силистра, 2019 г.

Живите герои

Дневник на Петър Жечев Курдоманов за Балканската война (1912-1913) – ДА – Силистра, ф. 127 к, оп. 1, а.е. 2.

Извори за историята на Добруджа 1878 – 1919. Т.1. С., 1992.

Марков, Г. Българското крушение 1913. С., 1991.

Живите герои

Казвам се Деси Ивова Митова и съм от град Чирпан. Уча в СУ „Пейо Крачолов Яворов“, 9 „а“ клас-16 години, профил „Софтуерни и хардуерни науки с интензивно изучаване на английски език“. Активно участвам в различни извънкласни дейности към училището: Клуб по програмиране, ДР „Сръчковци“ и БМЧК. Извън тези клубове се занимавам също с рецитации и народни танци. Печелила съм различни награди: Втора награда от Конкурс за рисунка, миниатюра или малка пластика, изработени от природни или отпадъчни материали с творческа тематика: „Вълшебствата на природата“; Трето място за филм от Национална ученическа конференция, посветена на 150 години от гибелта на Апостола „Васил Левски – вулкан от човечност“. Сертификат за участие в конкурс за художествен текст на тема „Smart city (Умен град)“. Поощрителна награда за мултимедийна презентация в националния конкурс по претенция на наркоманиите в темата : „Човекът – свободен и независим“, Специална награда на Ротари клуб в Национален конкурс за рецитация по Яворови творби, Второ място в групова рецитация в същия конкурс, Трето място в групова рецитация в конкурса, посветен на Димитър Данаилов и Павел Матев, Отлично представяне на Община Чирпан в Яворовите дни в гр. Поморие. Участието на България в Балканската война е една от най-славните страници в героичния ни военен летопис. То е ярък израз на стремежа на народа към свобода и национална цялост. Първа Балканска война е венец на усилията на българската държава да отхвърли несправедливите клаузи на Берлинския договор от 1878 г., според които значителни територии, населени с българи, остават извън пределите на родината и обединението им с Княжество България се превръща в основна задача на политическите партии и на цялото общество. Благодарение на безпримерния героизъм на обикновения войник, устоял на глад, болести, недоял, недоспал, но не загубил високия си войнски дух и чувство за чест и отговорност, както и на перфектните познания и приложения

Живите герои

тактики от техните самоотвержени командири, България след Първата балканска война установява контрол над земите от Мидия на изток до Гевгели на запад. Това включва важни икономически центрове като Одрин, Лозенград и Сяр, едни от най-големите Беломорски пристанища-Кавала и Дедеагач. В тези земи живее голям брой българско население, което предполага още по-бързата му интеграция в държавата.

Всеки достоен и себеуважаващ се българин трябва да знае и помни тези велики моменти от нашата история, да почита паметта на загиналите и да се прекланя пред техния безпримерен героизъм. Участието в конкурси на историческа тематика не само обогатява културата на участниците, но и възпитава и самите тях, и техните читатели в родолюбие, национална гордост и патриотизъм. По този начин подрастващите израстват като отговорни и достойни наследници на великите българи и на всички безименни загинали борци. Учат се да пазят родовия си корен и да почитат и уважават всеки, жертвал личното си благо в името на свещения идеал България.

Ръководител: Недка Стефанова Петрова, 52 г., завършила Търновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“, магистър, специалност-български език, литература и история, професия-старши учител по български език, литература и история при СУ „П. К. Яворов“, гр. Чирпан, библиотекар. Носител на приз „Учител на годината“, връчен от кмета на Община Чирпан г-н Ивайло Крачолов, почетна грамота от РУО-Ст. Загора и Почетна грамота „Неофит Рилски“-МОН, присъдени за работа с ученици, спечелили призови места в национални и международни конкурси.

Живите герои

„Живите герои“

Философско-историческо есе

„През цялото продължение на войната българският войник показва поразителна воля

и безподобна търпеливост в понасянето на ужаси, каквито ни една армия на

света не е била в състояние да изтърпи и пренесе.“

(Тодор Панов)

Балканската война от 1912-1913 г. със своята хуманна освободителна цел, с удивителната самопожертвователност и храброст на българския войник е основна тема в множество текстове на военна тематика. Прецизно са изучени действията на военните части, схемите на маршрутите и боевете, всеизвестен е броят на пленените и убитите. За тази война са публикувани и немалко мемоарни книги, но в по-голямата си част те са спомени на офицери. Не по-малко важна и интересна е и гледната точка на обикновените редници. Именно тя помага на съвременниците да разгледат въпросното събитие не само като политическо и военнотехническо събитие, а и като психологическо изживяване. Твърде интересно е да се проследи виждането за смисъла и значението на Балканската война на хора на различна възраст и пост във войската. Петър Атанасов Маринов от с. Проглед по време на войната е бил ученик в IV отделение в Чепеларе. Той нарича годината 1912 „славна“ за хората от Родопите, които смятат тази война за справедлива и освободителна и я посрещат с такъв възторг сякаш отиват на сватба. Петър разказва, че във всяка къща в родното му село има по една

Живите герои

„бердана“, закачена на стената, заедно с патрондаш с нанизани по него 50-60 патрона. Войнственото настроение на бащите обхваща и децата, които си изработват пушки от дърво, но по време на превземането на околните ридове и рътлини никое от тях не желае да бъде „турчин“, т. е. неприятел. В началото на септември, тъкмо когато децата трябва да тръгват на училище, по границата настъпва голямо оживление. В Чепеларе постоянно заприичдат войски от всеизвестния двадесет и първи пеши полк, който населението посреща с цветя и възторг, а участъковият офицер Петко Сапунджиев заедно с други военни лица обикаля крайграничните височини Пампорово, Рожен, Момина вода за изучаване на позиции. Границата минава от връх Букова планина до връх Кекез. Скалистият връх Караманджа като естествена крепост е зает от турците. Българските части са разположени около Пампорово, височината пред Студенец, по Стронгелските ливади, Соватя и извора на Чая. Радковия хан е определен за санитарен пункт, лазарет с бяло знаме с червен кръст по средата. Интересна част от спомените на Маринов е тази, в която се споменава, че към военните части се прибавя и една чета доброволци под войводството на Стефан Калфа-ахъчелебийски емигранти българи от турско, облечени с шинели, пелерини, родопски пояси, потури, долами и сияхлъци, кръстосани с патрондаши, чифте пищови и ками. Балканската война е особено драматична за родопското население, поставено между религията и народността. По-голямата част от мъжете са зачислени към турската войска и по силата на военните закони са принудени да се бият срещу българите. Още в началото на военните действия болшинството от българите мохамедани масово дезертират, завръщат се в родните си места и се бият на страната на еднокръвните си братя. Твърде показателно е поведението на хората от селото, всички са твърдо уверени, че турците ще бъдат изпъдени от границата. Цялото село е в услуга на военните-събрани са всички бели бакъри и прибори за нуждите на полевата кухня, всички възрастни мъже са ангажирани като разводачи

Живите герои

из балкана и патрули. Една вечер и Петър придружава баща си и Стефан Буйклията, които патрулират по височините Тузленска барчина, Мирьота, Гурелуша, Св. Марина и Дългото борце. Според спомените на ученика в тази част на България войната започва на 5. октомври 1912 г. Рано сутринта загърмяват пушки от най-различни системи-манлихери, бердани, , кримки, маузери и топове с различни диаметри и сила. За прогонването на турците от Рожен, Курукулле и Момина вода още първия ден допринасят действията на умелия фелдфебел Иван Ножаров, окопал се здраво на връх Левочевското. Децата от Проглед с жадно любопитство наблюдават военните действия от височините Гурелуша и Янчово бърце. Събират за спомен празни гилзи около турските окопи край пирамидата Св. Спас. Вечерта от там се връщат с трофеи и възрастните-Томо Чакъров с войнишка манерка, Стойо Четрокът с турски шинел и сабя, а друг с турска пушка. Петър Маринов намира около постовете една „касатура“ (турски военен нож), който пази като спомен. Твърде интересна за отношенията между местното население и войниците е онази част от разказа на ученика, в която той разказва за разквартируваните обозни войници и добитък в Проглед. Те се хранят с чорба, но често селяните споделят с тях храната си, даже сядат на обща трапеза. Веднъж войниците молят бай Анастас, бащата на Петър, да им свари картофи, защото балканските не били като техните в полето. Ситуацията се оказва комична, защото се налага заради заповедта обоза да тръгва, гостите да вземат картофите недоварени. Друг интересен момент от спомените на детето е моментът, в който се разчува за пълната стая с хляб, който ще мухляса, в роженския турски пост. Разказвачът с още 5-6 деца, всички придружаващи бащите си, с мулета тръгват да очистят помещението. Но се натъкват на цяло езеро, сторило се на децата като море, образувало се поради силните дъждове по цялата дължина на поляната на Рожен. За да стигнат до поста се налага да заобиколят от Шукерица на изток през стръмното до Мехеиловската дупка. Затрогващо е и отношението на българското население към

Живите герои

прекарваните към вътрешността пленници и ранени турци, липсва омраза и презрение, ясно личи човешината и добрината у българите: „И аз закарах един с нашето муле от Радковия хан до Чепеларе, където го предадох в училището, превърнато в болница. Той говореше български, беше българомохамеданин от с. Шахин, та все благодареше на аллаха, че го е запазил жив, че има жена и деца.“

Подобни са спомените на Димитър Петров Димов „четиринадесетгодишно копелдачетище“ от с. Петково, ученик в Гюмюрджина. В разговорите си децата, които поради началото на Балканската война прекратяват учебните си занятия, повтарят чутото възрастни от старите, че „с нея ще се свърши турското владичество над нашите Родопи и Беломорието.“ Бащата на Димитър има приятел, Ариф, с когото много се почитат, българомохамеданин, родом от Кузаба, преселен между турците в с. Сусуркьой. Когато започват военните действия, Асан, синът на Ариф, една нощ, облечен в манафски дрехи и с пушка, търси помощ в дома на приятеля на своя баща, иска да му бъдат дадени „нашенски дрехи“. За българското самосъзнание и високата оценка на военните качества на българския войник ясно говорят думите на дезертиралия: „Йе нема да бегам с турцене, ами ще са пременям...и ще чекам да посрещна болгарене!...Анже болгарете ще надвият, та ние трябва да си гльодаме работата и се браним едни други!“. След края на военните действия и покръстването на българомохамеданите в Родопите по спомените на Димов двете семейства запазват топлият си приятелски отношения.

Твърде близки до разказаното са и спомените на Младен Каменов-Мехмед Карахусев, за неговия „бубайко“ Асан Карахусев, дезертьор от турската армия, родом от „Смолен (Пашмакли)“. В началото на разказа си Каменов споделя, че преди началото на Балканската война баща му е бил овчар като дядо му, после ханджия, комитски ятак. „Бубайко го е било яд на турците, че много години го разкарвали по аскерлик, та за

Живите герои

всичко поддържал комитите и му се струвало, че България е земя-рай.“ След обявяването на Балканската война е взет пак за турски войник, назначен е за „чауш и му дали да командва взвод на Картолан (над Смолянските езера). Войниците му били все нашенци: Доаневци от Кашлине, Симитчийци, Чилингирци, Зеленовци и други наши българомохамедани, които мислели турците че ще се бият до последна капка кръв да бранят турската държава, ала не станало тъй, както мислели те, защото всички българомохамедани още от първия ден на войната с радост посрещнали българските войници като освободители и на нас от турското робство.“ Спомените на Карахусев са ценен източник и затова, че той ясно посочва какъв е бил съставът на армията и доколко и как тя е била обучавана: „Дали са ни тее жезла (пушки), ала не знаем нито как се отварят, нито как се затварят, та каква морабъо (война) ще правим?!...Толкова били прости и неграмотни, че не знаели с левата ли ръка да ги държат или с десната. Бубайко уж им обяснявал, ала и нему си е бивало всекак, та си правели майтап каква ще е войната, какво ще стане след нея, как българите ще сметат (изметат) турците чак до Шем (Азия)...“ Думите на Младен са показателни за високата оценка, която дават българомохамеданите на турска служба за високите войнски качества на българския войник. „Но кютнала се (бутнала се) границата и още със запалване на турската кюлле (пост) на Караманджа бубайко отишол в болгарскине войници.“-продължава разказа си Мехмед. Тъй като баща му вече е бил назначен на служба в българската войска, семейството получава бележка от коменданта на Смолен „Да се издири всичко, от игла до конец, и да се върне...“ Така благодарение на проявеното родолюбие от страна на „бубайко“ семейството получава обратно цялата покъщнина на ограбения си дом. Бащата загива заради „хасетликъ“ (завист) на жените комшийки, чиито мъже били пленници. Старият другар от комитските времена-Бечо Гоздев от Пашмакли подарява на сина един сребърен къостек (верижка за часовник) с думите:

Живите герои

„Зоми сое кьостек...да го носиш ти наместо баща ти, оти той бе много заслужил, пък неправилно умря!“.

Спомените на Стефан Тодоров Станчев , ефрейтор от 21 пехотен полк, предават събитията от първо лице. Усмивка извикват перипетиите през които преминава цели две години в усилията си да постъпи войник в Пловдив. За разлика от Младен Каменов, той твърди, че: „Цялата пролет и лято на 1912 година ни обучаваха: „наляво!, „надясно!, „кръгом“, „за стрелба!“...Към август в най-големите горещини ни изведоха на маневри из Средногорието.“ При обявяването на войната описанието на реакцията на селяните, гражданите и на войниците е идентично описана както при другите очевидци-всички разговарят само за предстоящата война, никой не се съмнява в победата, радват се, като че отиват на сватба. За ефрейтор Станчев участието в предстоящите бойни действия е въпрос на чест и престиж. Мъчи го нетърпението, пред другарите си заявява „Ще умрем от срам, ако не идем и ние!...Даже, ако не ни извикат, аз ще ида сам при другарите в ротата.“ С гордост войникът разказва, че заради убийството на турски войник и изземването на неговата пушка още в първия ден на войната е награден „с кръст и се произвежда в чин ефрейтор“. По заповед на поручик Аврамов другарите му го приветстват с дружно: „Ура!“ И Стефан си спомня за турски войник, българомохамеданин, дезертирал от войската: „Избягах от турците и идам да се предам...Не ща да бягам с турците нах Анадол, затва си оставам тув!“. Ефрейторът разказва за нечовешки тежките условия на фронта. При заповед: „Веднага се връщайте се обратно!“, след като една българска рота е обърнала в бяг два табора край гара Бук, изтощени и гладни, войниците тръгват в обратен ход в дъжд и кал. Пътуват без да спират през цялата нощ. Спират в Турян, слагат да им сготвят храна, но веднага пак идва заповед: „Тръгвай!“. Казаните биват изсипани и войската продължава към с. Алаמידере (Серафимово), за да се включи в битката на Дльога усойка. За пореден път в спомените на участниците се споменава, че местното население, в

Живите герои

случая жителите на Аламидере, оказват помощ на войниците-носят им вода в бакъри. Интересен е разговорът, който редниците подслушват, между двамата им командири-бригадният командир Гешев, разколебан в победния изход, нарежда отстъпление с цел да се избегнат жертвите, и Серафимов, чието чувство за войнска чест и доблест е заразително: „До един ще измрем, но няма да отстъпим!...Не може да оставим тези села, които вчера ни посрещнаха като освободители, да бъдат унищожени от турците!“. За строгия ред и дисциплина в редовете на българската войска ясно говорят следните думи: „Заминахме за Узункюприя и Чопкьой, където наказаха с 25 на голо неколцина войници за отклонения от реда и други провинения.“ Ефрейторът си спомня и за друг голям бич на войната-холерата: „През летните горещини се яви и холерата. Много от войниците се разболяха. Но неприятелят не чакаше. Вдигнаха ни на поход към Криволак и 24 часа непрестанно бяхме на път.“ От тези редове личи не само тежката участ на войниците, но и техният стоицизъм и преданост на каузата. Страшните последици от холерата са подробно описани и в пространното писмо на учителя Ганчо Иванов от с. Дъскот, Велико Търновско, писано на 19.02.1913 г., ден преди подновяване на бойните действия след военното примирие от ноември 1912 г: „Хиляди оставиха костите си не от куршум, а от холерата. Няма защо да се казва, че в такова време всеки пази себе си и дума не може да става за фелдшерска или докторска помощ. Хората мрат като добитък. И сега си спомням как умиращи викат: „Умирам, дайте ми водичка!“ Но кой смее да отиде на помощ, когато такава помощ е явна смърт...Ако не куршум, то холерата ще почне своята работа. А като се вземе предвид, че спим в дупки, кочини, гладуваме и имаме въшки, то човек започва да губи всяка надежда.“ Интересен е начинът, по който редниците биват посрещнати от своите близки, когато с или без позволенията на своите командири, водени от силното желание да се завърнат поне за няколко часа в родното гнездо. Ето как посреща скъпите гости бай Иван Кабака от Момчиловци: „Ако ще и утре да умра, то си ми бива, щом доживях да

Живите герои

видя български войници в мюсюлманска коша...нареждаше да донесат ракия, ядене.“ „Радостта му беше безгранична. Почнаха да готвят...От снощи четири пъти ядем!“-допълва развълнуван разказвачът. В края на спомените си ефрейторът държи да уточни начинът, по който българските части са посрещнати в Ксанти, какви са отношенията с турските войници, като се набляга на факта, че след приключване на сраженията всички се радват, че войната е свършила, редовните турски войски поддържат реда. Българите са посрещнати „с военна музика, тържествено, не като врагове, а като съседи.“ Радостта е всеобща.

Нека разгледаме как е преживял разглежданите събития и Славчо Дичев от с. Манастир, 11 погранична рота, при обявяването на войната мобилизиран в запаса и пратен на граничния пост Комините, западно от Имаретдере. На думите на командира на пограничната рота капитан Михайлов, пристигнал от Манастир, „войниците в един глас извикаха, че докато има един жив между нас, няма да пуснем турски крак да влезе в окопите.“ Всички се радват, че: „най-сетне дойде часът на разплатата.“ Отново се споменава, че: „Всички ни посрещнаха като братя.“ И Дичев споменава, че в редиците на българската войска служат войници, подлежащи на редовна служба в турската армия: „Аз съм служил три години в турската армия и разбирам от сигналите на тяхната пехота.“-казва Петър Делилярчето. Славчо разказва и как е участвал с още десетина българи в обезоръжаването и залавянето на 83-ма дезертъори от турската армия-запасни офицери от Ерма река от Кърджалийския турски отряд. Дичев споменава и за още едно сериозно изпитание, на което са подложени войниците-липсата на условия за спазване на лична хигиена: „Всичко беше мирно и тихо дотолкова, че ние решихме да се окъпем. Бяхме въшлясали. Изправихме пушките и почнахме къпането.“ Разказвачът не скрива и първата проява на деморализация в неговата рота: „Командирът, ако иска, нека да стои в Даръдере, ние нямаме намерение да се оставяме в плен на гърците и башибозуците!“ Зловеща е гледката , която рисува Дичев, видяна, „когато излязохме на

Живите герои

Калъчборун (към Манастир). Всички горички на Калъчборун, Момина вода, Касъмдере, Имаретдере бяха препълнени от жени, деца, старци, отстъпили от Смолянско, от българските села.“ Цялото население в Устово е в паника, дори ругае отстъпващите войници: „Вие като бягате, нас къде оставяте?“. Славчо живо разказва за безчинствата на фанатизирания башибозук над „новите болгаре“: „Хакев беше накълцан на парчета на пазара в Златоград, брат му Серафим повели вързан, за да го обесят в Кърджали...заклали в Смилян на моста един „нов българин“ на име Христо...Подобна участ слетяла и една жена от село Арда, затова, че най-усърдно ходела на черква.“

Спомените на Марин Николов-барабанчик от 21 пехотен полк от с. Проглед за началното опиянение след обявяването на Балканската война и въоръжението на запасните е идентично с гореспоменатите: „Нямаше облекло за всички, та на някои даваха само куртки, а долу си оставаха с потурите; на други-само фуражки. Повечето останаха недооблечени. Но настроението на всички беше весело-като че не на война щяха да отиват, а на сватба!“ Николов многократно повтаря колко висок е бил бойния дух на редниците и тяхното нетърпение да се включат по-бързо във военните действия, страхът да не бъдат изпреварени от други части. Не спестява и информацията за тежките изтощителни преходи: „Целият следващ ден се движехме на юг по едни диви и непознати места...Бяхме капнали от умора. Някои от нашите даже задрямаха.“ Войниците с нетърпение очакват да спрат, за да се нахранят и да поспят, но много често чуват заповед: „Веднага! Поход!“ С топлина редникът разказва как е изпратил едно парче басма на жена си с поздрав, че е жив и здрав, за да ушие роклички на децата. На една поляна над с. Габрица по заповед на ротния барабанчикът получава пълно въоръжение и влиза в редиците на редниците, като предава барабана в обоза. Николов подробно описва силата и величието на духа на българските войници, когато трябва да защитят отчаяното население на с. Аламидере. Всички са обхванати от нервност и нетърпение преди

Живите герои

решителния момент, единствената мисъл е час по-скоро да бъдат отблъснати турците. Младежи от селото посочват тайните пътеки, а жените с бакъри донасят вода. Марин засяга и една тема, която не се среща в спомените на другите разказвачи-за дезертъорите, редници и офицери, от българската армия: „След малко гледаме двама войници от нашите завиха от предната линия към хвойните и тръгнаха назад. Нашият офицер ги посрещна с насочен пистолет...Те бяха поискали да се скрият и минат по-отзад...След малко виждаме, идва офицер от първа линия, куца и се подпира на пушката...Тоя офицер като че се смути, а може би не беше тежко ранен, затова зави настрана, но не в посока на командира и лазарета.“ Барабанчикът си спомня и помощта, която войската оказва на местното население-цели 60 мулета, изоставени с обоза на турците, са раздадени на местното население, а издетите за приготвяне на храна бакъри, макар и опушени от огъня, са прилежно върнати на българомохамеданите. Николов също споменава за наложените наказания при неспазване на военната дисциплина: „Някои от нашите бяха буйствали по селата, та един ден ни строиха в каре, за да накажат с по 25 на голо пет-шест души...Каза ни се реч: „Тези ваши другари са извършили престъпление и сега получиха заслуженото! Затова внимавайте хубаво и вземайте урок, че може и вас да сполети това!“. Военните правила са строги и не се признават привилегии-ординарецът на командира Долапчев не получава протекция и също е наказан. Барабанчикът документира нечовешките условия, в които е трябвало да се бият войниците: „Тогава стана голям студ, та измръзнаха много войници от 27-и полк...много хора и коне измръзнаха...Страшна картина.“ На 10 юни при Щип и Криволак българите превземат сръбските позиции. Пленниците, плачейки, ги наричат братя, псуват краля и задават въпроса защо е тази война. При обявяването на примирието, тъй като окопите отстоят на 30-40 метра едни от други, войниците и от двете страни се събират на групи, разпознават се, някои са работили заедно, разказват си спомени, прегръщат се, иде им да

Живите герои

заиграят и хоро. Само строгостта на офицерите ги държи настрана. При разпространяване на мълвата, че след 5-дневното примирие са нахлули и турци, и румънци, бойният дух е сериозно разколебан-войниците псуват, ругаят, канят се да хвърлят пушките и да си вървят по домовете. Началниците не вземат строги мерки, защото вижда, че „на всички е тежко.“ Неописуемо веселие обхваща и двата лагера след допълнителните три дни примирие и обявяването на мира-българи и сърби се смесват, целуват се и заиграват хора. На другата сутрин заедно като приятели поемат към домовете си. Разказвачът с гордост споменава, че при изпращането на новия набор да спре нахлуването на турците в Родопите, „никой не припаднаше по пътя, всички бяха изпечени в мъки и неволи.“ За стореното закъснение при разрешената визита при домашните, групата е строго наказана с караул на първа линия, без да бъдат сменени три дни. Когато се прибират в частта си, изтръпват, защото виждат, „че пак във война ще влизаме.“ Когато през септември се пуска слух, че неговият набор ще бъде уволнен, никой първоначално не вярва на мълвата, защото често до този момент казаното се оказва неистина. Но мирът е подписан и войниците, въпреки забраната, посрещат новината с радостни изстрели и възгласи: „Доживяхме значи края на войната!“ Показателни за злото, което носи войната като общочовешко зло са заключителните редове от спомена на Николов: „Затече спокоен живот по ниви, ливади, гори, но не беше за дълго, защото следващата година започна ...Първата световна война, в която ни въвлякоха и нас, без да щем, та се бихме и страдахме, за тоя дето духа, което не е за разправяне!“.

Интересно е да се проследи пътят на Илия Жейганов, беглец от султанската гвардия, до вливането му в редиците на Македоно-одринската организация. Той прекарва две години, тъй като е бил представителен и едър на ръст, като гвардеец в султанския дворец в Цариград от 1910 г. до 22.02.1912 г. Признава, че в началото, тъй като родното му село Долно Дерекьой, дн. Соколци, е било в турска

Живите герои

територия, под самия връх Рожен, първоначално е възнамерявал да избяга в България и да не ходи турски войник. Дезертърът подробно разказва в спомените си комични случки, в които е попадал, когато се завръща в отпуск в родината си и как униформата му на гвардеец го спасява от неудобните ситуации. Жейганов обяснява подробно причината, която го е накарала да се откаже от поста си в турската армия-става свидетел на убийството на един терзия, когото българският пост пропуска, но турците задържат и убиват за 28 лири, когато той след една година работа в България се опитва да се върне при семейството си: „Няма правда в тая държава, дето убиват човека, за да го ограбят!“ На няколко пъти решава да се предаде, но мислейки го за турски шпионин, българите го разкарват по каушите. Балканската война го заварва в гр. Бургас като работник в Захарната фабрика на Каяли. При веста за всеобща мобилизация на него и другите избягали войници от турската армия е заявено, че те са отомонски поданици и никой не ги търси за войници, можели са да си продължат работата. Но те, водени от чист патриотизъм решават да се бият „с общия враг“. Зачислен към 9-ти полк, категорично отказва да се обучава, тъй като „три години съм се учил в турската армия“. В голямото си желание не да патрулира край с. Проглед, а да води реални сражения, се записва с другарите си четник при Пейо Шишманов в Имаретдере, дн. Хайдушки поляни. По-късно четата е зачислена към 21-и полк и приема заповеди от неговите командири. Поставена ѝ е задача да обезоръжат мъжете от турските села към Акбунар, Бял извор, а после да се придвижи през Даръдере-Златоград, Старцево и Шахин за Ксанти, където пристигат на Никулден. Свидетел е на преименуването на джамията в черква „Св. Стефан“. В последствие с другарите му са записани в Македоно-одринското опълчение и вземат участие в Междусъюзническата война.

Всички разгледани спомени са записани от любознателния родопчанин-учителят Петър Маринов. Литературната обработка на войнишките изповеди е направена от Николай Хайтов, който в

Живите герои

предговора към книгата „Балканската война в спомените на съвременници и участници“, издадена от Държавно военно издателство през 1973 г., казва, че „това е творба на „простия“ войник, на редниците и ефрейторите, които са носили непосредствено тежестите на войната и са ни разказали за нея без преднамерена поза и без грим. В по-голямата си част са обикновени селяни.“ В сборника са събрани спомените на различни категории войници-границари, барабанчици, подофицери, ефрейтори, на войвода от Македоно-одринското опълчение, трима странични наблюдатели и двама дезертъори от турската армия, както и на един участник от т.н. „мисия“ за покръщаването на родопските българомохамедани. В настоящата разработка се спряхме само на седем от експозетата, като основната ни цел бе да намерим приликите в спомените на хора от различна възраст, за да се проследи как обявяването, ходът и края на военните действия се отразяват на мирното население, как се въздига борбения дух на войниците, въпреки нечовешките условия и глада, болестите, на които са подложени, как дори и в редиците на една добре обучена армия се стига до дезертъорство и нежелание за участие в сраженията. Основният извод от всичко гореказано е, че обикновеният български войник е герой и трябва да му бъде оказана почит на колене! Нито един войник не е имал такива морални качества, необходими за победата, както българският. Болшинството от офицери даже и не подозират за запаса от енергия и морални сили на обикновения редник- дисциплиниран, разумен, безропотно понася всички трудности и лишения, без да раболепничи. Преминавайки от 30 до 40 км. дневно с празни стомаси и боси крака, достигнали до крайно изтощение, българските войници не грабят, не мародерстват. По време на бой те не позират, а самоотвержено се хвърлят в боя, носейки съзнанието за преживения ужас. Отиват на война като на сватба, бързат съвестно да изпълнят поставените им от повисшестоящите задължения в името на родината, за да се завърнат у

Живите герои

дома при своите близки, земята, която обработват и животните, които отглеждат.

Използвана литература

1. „Балканската война в спомените на съвременници и участници“, записал Петър Маринов, литературно обработил Николай Хайтов, Държавно военно издателство, София, 1973 г.

2. Георгиева, Станка. „Бележки и размисли на Алберт Гечев за Балканските войни“. В: Известия на ДА, бр. 47, София, 1984 г.

3. Димитрова, Снежана, „За другата история на Балканските войни“, <http://kultura.bg/web/%D0%B7%D0%B0-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B9/>

4. Ников, Иво, „Войната и мирът. Отвъд образите, героите и митовете“, УИ „Св. Климент Охридски“, 2023 г.

5. Панов, Тодор, „Психология на българския народ“, УИ "Св. св. Кирил и Методий", В. Търново, 1992 г.

Живите герои

6. Тачев, Стоян, „С нами Бог. Разкази за битки и герои от Балканските войни“, Издателство „Българска история“, 2022 г.

Приложение

Снимков материал

Родопчанин-участник в Македоно-Одринското опълчение.

Снимката е направена в Гюмюрджина 1913 г. от К. Гунчев.

Живите герои

Войници от турската армия, дезертирали към страната на българите.

Живите герои

Група войници-родопчани, мобилизирани в турската армия, в униформа на турски войници.

Живите герои

Войници-родопчани от 10 пехотен полк на позиция край Бялото море в местността Саръяр.

Доброволци от Смолянско, участвали в Македоно-Одринското опълчение 1912 г. Снимката е направена в Гюмюрджина 1913 г.

Живите герои

Родопски комити 1903 г.

Тодор Хвойнев, родопски комита 1903 г.

Живите герои

Пленени турски офицери.

Група офицери от Македоно-Одринското опълчение заедно с един доброволец руски офицер-казак.

Снимката е направена в Гюмюрджина 1913 г. от фотографа К. Гунчев.

Живите герои

Полагане основите на паметника край село Аламидере (сега полк. Серафимово) за падналите в Балканската война.

В средата на венеца полк. Серафимов.

Снимката е правена 1933 г. от Б. Савов.

Живите герои

Михаела Николаева Начева – 21 г., гр. Чирпан, РБългария

Екскурзовод в Къща музей „Пейо К. Яворов” – Чирпан

Ръководител (родител): Делиана Христова Начева – 45 г.

гр. Чирпан, РБългария

Уредник в Къща музей „Пейо К. Яворов” – Чирпан

Яворов и Балканската война

По повод 110 години от Балканската война искам да припомня думите на българския световен поет и радетел за свободата на Македония Пейо Яворов: „... аз съм гледал и гледам на работата в Македония като на дълг пред България”. За емблемата на нашето националноосвободително движение в Македония освобождението на българите от Одринска и Егейска Тракия е кауза. Защото най-голямата болка, но и най-голямата любов на Яворов си остава Македония.

В спомена си „Детинството на брат ми Пейо К. Яворов” голямата сестра на поета Мина Крачолова разказва как по време на Съединението в Чирпан дошъл Панайот Хитов, облечен във воеводски дрехи и минал покрай дюкяна на бащата Тотю на Яворов, където бил малкият Пейо. Като разбрал, че това е Панайот Хитов, той се промушил през тълпата от хора и отишъл при него. Здрависал се и рекъл: „Добре дошъл, дядо Панайот!”, а Хитов му отвърнал: „Добре заварил, бе комита!” Хванал го за ръката и се разходили из Чирпан. Бащата Тотю Крачолов се учудил, като е толкова срамежлив Пейо как е отишъл при Панайот Хитов. Когато Яворов отива в Македония, Тотю казва, че заради срещата с Панайот Хитов Яворов става комита.

Живите герои

И до днес в гостната стая на Крачоли стои шампата-картина на Хаджи Димитър и Стефан Караджа, поставена там от бащата Тотю, а Захари Стоянов, основател на Македонския комитет в Чирпан през 1885 г. при своите организационни обиколки във връзка с подготовка на Съединението отсяда в дома на семейството. „У мене имаше силно патриотическо чувство – разказва Яворов пред Михаил Арнаудов. – У нас имаше книги като Захарий Стояновите „Записки”, „Гарибалди” и други от този род, и аз още от детинство се рових в тях и ги четях. После, у дома често се приказваше за Съединението... Та това сигурно ме е надъхало с патриотично чувство...”

През 1895 г. след завръщането си от София Пейо донася в Чирпан около 60 на брой портрети на велики личности и кокардата от бронз на другаря си четник „свобода ли смърт”. Кокардата била на Костадин Нунков, роден през 1877 г. в Чирпан – доброволец в Първата българска дружина „Пирин планина”, организирана в столицата София, когато в края на юни 1895 г. заминава да се сражава с турците за скъпата свобода на Македония. Първото публикувано стихотворение на Яворов през 1895 г. с подпис Пейо Т. Крачолов във в. „Глас македонски” е „Напред” и е посветено на Костадин Нунков.

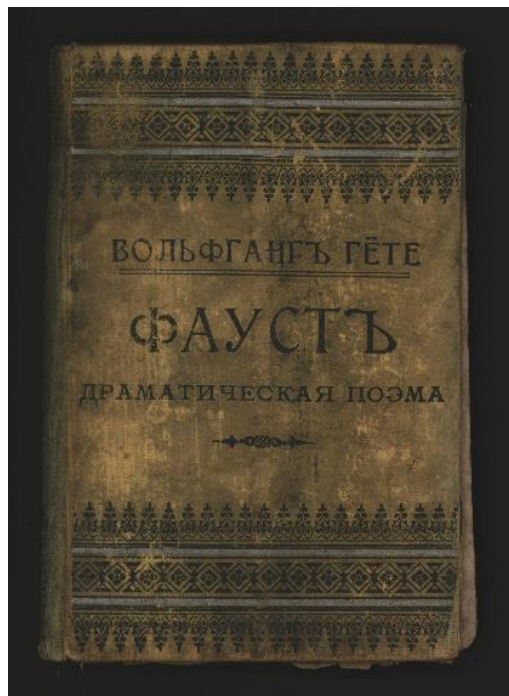
В спомените си за Яворов неговата малка сестра Екатерина Крачолова казва: „Познавах брата си – знаех, че беззаветно отдава душата си на Македония”. И продължава: „... при арменската трагедия се прибави и тази на Македония. Постоянно говори за тях. Разбрах, че в душата му зрее и се бистри нещо в това направление”.

В Македония Яворов е клел четници върху книгата „Фауст” на Гьоте: „- Ето тая книга, която не е никакво евангелие, но ми е служела за такъво...”

И аз подадох на Стоянова „Евангелието” си: то беше руски превод на Гетевия „Фауст”, красиво подвързано томче, колкото да мине за Евангелие.

Живите герои

- Наистина, клел съм хора над него, но съвсем не да тровят или колят някого...”, пише Яворов в своите „Хайдушки копнения”.

Книгата е част от архива в на Къща музей „Пейо К. Яворов” в Чирпан.

Като четник и воевода на чета Яворов общо четири пъти влиза в Македония. Първото му влизане е през 1902 г. като четник в четата на воеводата Михаил Чаков, през 1903 г. Яворов е четник в четите на Гоце Делчев и Яне Сандански, а през 1912 г. той става воевода на чета номер 15 по време на Балканската война. Тогава Ташко Горев от Сливен е личния телохранител на Яворов. Той го е пазел от тежките страни на сраженията, защото четниците са знаели какъв поетичен талант има сред тях и са искали да го предпазят. В своя спомен за Яворов Григор Попов казва: „Яворов беше на голяма почит сред воеводи и четници. Те бяха горди, че Македония има своя Ботев.”

Живите герои

„Македоно-одринското движение бе една драма, завесата на чийто епилог се дигна на 17 септември 1912 г. Като прибавям следващите страници към своите спомени от македонската революция, аз мисля за подвига на лицата, които я твориха, и за пътищата, по които те я следваха. Няма лична заслуга во великите народни движения...

Затова в часове като тоя на 17 септември притихват всички други вражди, всички други интереси, всички други стремежи – и цял един народ чувствува, говори и действа като един човек. И последват дни на велики деяния...“, пише Пейо К. Яворов в „Хайдушки копнения”.

„На 18 септември заранта ние – десетки хора, принадлежащи на различните течения в македонското освободително движение – се тупахме вече в тясната канцелария на Изпълнителния комитет на македоно-одринските емигрантски братства. Сякаш никакви вражди не бяха ни делили... търговци, занаятчии и „комити“ по занаят. Общият въпрос беше – не къде да върви, нито кога, - а с какво. Оръжие нямаше... Две-три десетки хора, бивши и сегашни революционни деятели, ние получихме на картата своите райони и задачи... То беше първият порив, стихия и сляп – всеки да се намери там и да повярва...“ (Яворов архив).

В писмото си от 21 септември 1912 г. до Мара Белчева Лора пише:

„... Ний се венчахме на 19 септември – прибързахме малко поради войната. Но все пак човек никога не може да е щастлив. Ето на – слухът за войната, а особено приготвленията за нея са ужасно мъчителни. Разбира се, това не се отнася до мъжете. Те са силно ентусиазирани и не се съмняват в победата. Но где ще търсим ний всички тия, които не ще се върнат? За това е страшно и да се помисли...”

Живите герои

В Писмото си от 22 септември 1912 г. до баща си Тотю Крачолов Яворов споменава за своето заминаване: „Аз заминавам за границата като войвода на една чета. В бързането да се приготвя по-скоро, едва намерих половин час време да се венчая оня ден, в сряда, за Лора Каравелова. Едва намирам и сега няколко свободни минути преди тръгването си, да ти пиша и да искам прошка ,че нямаше време да те предизвестя. Целуваме ти ръката аз и Лора. Сбогом. Вярвам, че ще се върна жив и здрав.”

В спомените си Лазар Казаски съобщава: „На гара Белово се събрахме няколко чети и заминахме за границата... Сборните чети бяха всичко 68 човека и имаха войводи: Йонко Вапцаров, Лазар Колчагов, Ласката (от с. Белица, Разложко) и Яворов.”

Яворов пише писмо до Лора на 23 септември 1912 г. в с. Белово:

„Мисля за теб. Целувам разпятието. То ще ми донесе успех в борбата, която е свята. След един-два часа тръгвам към границата...”

Йонко Вапцаров си спомня за тези дни: „Преди да минем границата, на Юндола, Яворов държа реч на момчетата – че сега е крайният момент да се освободи Македония; сега няма да са бием както по-рано като четници, а ние ще атакуваме. Предложи, който го е страх, да се върне.”

Ето го и списъка на четниците от четата на П. К. Яворов, септември 1912г.:

1. П. Яворов – войвода - родом от гр. Чирпан – 35 г.
2. Янаки Траянов – помощник войвода - родом от гр. Кюстендил - 35 г.

Живите герои

3. П. Паспалев – художник – родом от гр. София – 27 г.
4. Георги Николов – бръснар – Мустафа-Паша – 20 г. – не служил
5. П. Палиев – чиновник Държавни железници – гр. Елена - 25 г. – не служил
6. Коста Митев – чиновник Земеделска банка – роден в село Доган Хисар, Деде Агач – 27 г.
7. Любен Казасов – студент – роден в Търново – 24 г. – не служил
8. Иван Анастасов – манифактирджия – роден в Мустафа-Паша – 28 г. – служил в турската армия
9. Янчо Димитров – манифактурджия – роден в Мустафа-Паша – 20 г. – служил в турската армия
10. Димитър Иванов – студент – Стара Загора – 25 г. – не служил
11. Иван Траянов – учител – роден в село Берово, Малашевско – 25 г. – не служил
12. Иван Червенков – касапин – роден в Прилеп – 23 г. – не служил
13. Исак Николов Чолаков – дърводелец - роден в Разложко, село Долна Драглища – 30 г. – не служил – бил четник от 1903 г.
14. Данаил Крапчев – журналист – служил
15. Иван Ценев – търговец в Белово – село Якоруда – собствена пушка

Преди да минат границата от четата излизат П. Паспалев, П. Палиев и Янчо Димитров, а се присъединяват още:

1. Вълчо Саев – родом от Белица – 25 г. – кундурджия
2. Иван Савов – от Белица – 30 г. – кираджия
3. Георги Венедиков – от Самоков – 21 г. – колар

Живите герои

На 5 октомври 1912 г. България обявява война на Турция.

В свое писмо до Лора от 15 октомври 1912 г. Яворов пише: „... На пети сутринта тръгнахме за границата, дето прекарах целия ден. През нощта се смъкнахме 1-2 часа навътре в турско...“

„На шести срещу седми пътувахме 15 часа и стигнахме в Банско на помощ на четите, които го бяха „освободили“ още на 5 сутринта...“

„Поздравявам ви като жители на първото свободно градче на българското отечество Македония!... Свободата я добихме с много жертви, арести, затвори... Вече няма високи данъци, няма кой да ви плаши, че ще ви залови... За да се уверя, че сте доволни от свободата, долу фесовете!”

Това е завършекът на речта на Яворов в Банско – първото освободено градче на Македония, 7 октомври 1912 г.

В спомените си Елена Вапцарова – жена на Йонко Вапцаров пише: „През Балканската война Яворов дойде у нас, за да отидат с Йонката доброволци. Приехме го в нашата голяма, хубава ода с четири слънчеви прозорци. А Никола, какъвто си беше общителен и любопитен, веднага се залепи за него...”

- А това какво е? – показваше Никола затъкнатия на пояса на Яворов пистолет...

- Не знаеш ли? Баща ти няма ли револвер?

- Има, ама не ми ги дава да ги балам. Т и ще ми го дадеш ли твоя да го лазгледам?...

Живите герои

- Щ е ти дам един револвер на тебе да си е, ако се научиш да казваш „револвер“...

„... На девети в тъмни зори тръгнахме около 250 души да превземем Мехомия. То беше една лудост, защото в града имаше не по-малко от 1500 души турски войници. Но ние бяхме заблудени, че българските войски ще пристигнат тоя ден. И ядохме един пердах! Всичката ми жажда за риск и опасности беше преситена...“, пише Яворов до Лора на 15 октомври 1912 г.

„... Два-три дни бях свидетел на най-отвратителни сцени: убийства, пожари, грабеж и неща още по-ужасни. Българите, главно тукашните, се оказаха достойни ученици на турците. Душата ми е потресена до дъно. Рядко съм чел за войни тъй жестоки, тъй варварски, като сегашната. Дано по-скоро дойде мирът...“, описва Яворов картината на войната в свое писмо до Лора от 15 октомври 1912 г.

„На девети октомври заедно с други чети, всичко 180 души, ходихме да превземем Мехомия (пак в тил). Понеже турците бяха 1800, след 8 часа гърмежи ние се върнахме в Банско и се окопахме още по-здравео...“, споделя Яворов с Александър Паскалев в писмо от 19 декември 1912 г.

В дневника си на Христо Чернопеев записва: „Разстоянието между тия два града е около 35 километра населено изключително с турско население. Наша войска дойде само

до близкото до Драма село Доксат и по-нататък не замина. Откъдето минахме обезоръжихме турското население... и веднага продължихме

Живите герои

пътя си. Пренощувахме при хановете при Декили-таш, на около 10-12 км от Кавала.“

Михаил Чаков, Яворов и Йонко Вапцаров влизат в Кавала. Те обезоръжават турската стража от 16 души, която пази пътя между Драма и Кавала, и навлизат в града. Представят се за парламентъори на българската войска, която уж чакала зад скалите.

Рапортът на Михаил Чаков свидетелства за безстрашието на воеводите:

„Това беше нещо необикновено... Качихме се на втория етаж в стаята на мюдюрината. Той беше свикал градските първенци мюсюлмани, а имаше и доста офицери. Като че ли електрически ток мина през всички тези хора, когато влязохме вътре – лицата им пребледняха...“

В дневника си Христо Чернопеев записва:

„Трябва да забележа, че тук имаше повече от 5000 души бежанци турци от Разложко, Неврокопско, Драмско и др. Всички въоръжени и почти всички най-лошите турци... всичко това представляваше голяма опасност.. Още същия ден изпратих двама четници на коменданта в Драма, а оттам и на ген. Ковачев да съобщят за нашето влизане в Кавала. В писмото си аз описах в какво опасно положение сме поставени и го молах по-скоро да изпрати поне една рота войска...“

„Наново изпратих куриери с поръчка непременно да преминат реката... До вечерта реката се малко поотекла, моите 80 души четници преминали реката и през нощта пристигнаха в Кавала, така че нашето положение се поосигури...“

Георги Савчев си спомня: „Срещах Яворов няколко пъти след Балканската война. Оплакваше се, че катастрофалните за България събития тъй са изцедили душата му, че не може да се всредоточи, за да напише два реда. Няколко месеца след това – виждах го винаги да върви

Живите герои

като зашеметен. Правеше впечатление, че бяга от живота и хората... При разговор биваше разсеян – даваше да се разбере, че нищо не го занимава, нищо не го радва вече освен съзерцанието на разбитата му поетическа душа.“

Редица Яворови творби са посветени на Македония: стихотворенията „Напред“, „Заточеници“, „Пред тъмничний зид“, „На родоските заточеници“, „В тъмницата“, книгите „Гоце Делчев и „Хайдушки копнения“. В края на жизнения си път Яворов отново си отива с мисъл за Македония. В предсмъртаното си писмо до Тодор Александров той е пише:

„Брате Тодоре,

Прости ме ти, нека ме простят и всички други, че изменям на Македония. Аз умирам тук.

Ще легна при моята мила Лора.

Твоята деликатна душа ще ме разбере и прости.

Целувам те, дълбоко трогнат от грижите, които положи за мене през дни на големи изпитания.

Благодаря за тия деветстотин лева помощ от организацията, без които отдавна бих умрял от глад, наместо от куршум, както ми прилича.

Кажи на Македония, когато отидеш там, че нейният син (аз се считам неин) умря в свободна България, увенчан с една най-мръсна клевета. И когато тя бъде свободна, нека един другар дойде на гроба ми и каже: „Поздрав от нашата майка- мъченица – тя вече е щастлива”

За заслугите, които има по време на войната, Яворов е награден с кръст за храброст. Участието на поета във войната е своеобразен връх в

Живите герои

неговата революционна дейност, защото със съдбата на Македония той е свързан съдбовно.

Снимките са от архива на Къща музей „Пейо К. Яворов” – Чирпан.

Калина Георгиева Стоянова, X клас от ПГССИ „Христо Ботев”, гр. Свиленград

Ръководител-Атанас Радославов Нанев;

Живите герои

Възраст: 24 години;

Населено място: гр. Любимец;

Учител в: ПГССИ "Христо Ботев";

Мотивите ми за участие в конкурса:

Харесвам темата, защото засяга главно България и нейната история. Смятам, че не бях запозната достатъчно в тази тема, а ми се стори интересна, затова изпитах голямо любопитство да прочета, разбера и науча повече за това историческо събитие и хората, които са преминали през него.

Есе на тема: „Живите герои”

България се свързва най-вече като страната на розовото масло и розовия парфюм. Дали ще наречем България една от най-старите държави в историята? Дори и след като ни нямаше на картата, ние успяхме да се завърнем отново, благодарение на хора, които днес наричаме „живите герои”. Живи, защото те никога не умират в нашето сърце. Причината – тяхното дело и неговият отзвук, ехтящ и до наши дни. В днешно време се ангажираме с толкова много задачи и проблеми, че понякога забравяме да посветим важни дни за хора, които са дали живота си, за да може един ден ние да се наречем Българи. Пишат се стихове, песни, знамена се веят в тяхна чест, а ние все повече забравяме какво са дали те за нас, нашето семейство и най-вече за нашето Отечество. В това есе ще обърнем внимание на едно много важно

Живите герои

събитие в българската история, значимо по размерите си и днес, и славно за историята ѝ – Първата балканска война¹.

България е станала независима през 1908г. и националното обединение на народа ни става значима нужда, при което България взима мерки, като сключва договор с още три страни – Сърбия, Гърция и Черна Гора. Българската армия е била и най-многобройна от армиите в съюза, а българските войници наброяват повече от 600 000 храбри бойци! В този конфликт, Македония и Одринска Тракия са част от земите на врага.

Войната продължава от 26 септември 1912г. до 17 май 1913г. Дали България и останалите съюзници решават, че е подходящо време за война, заради слабата Османска империя, или защото през това време Великите сили не успяват да наложат реформите на режима в двете области, заради противоречията си, дали защото християните са били потискани в нейните европейски провинции? Събрали са се прекалено много фактори, които да отговорят на въпроса „време ли е за действие?“. Периодът е бил подходящ за тази война и ние сме имали доста предимства и условия за действие.

Ако разгледаме дневника или историческо-политическия очерк на Стефан Бобчев², написан през 1915г. със заглавие „Какво иска българският народ“ ще разберем, че България е знаела колко много жертви ще даде, но въпреки това не би се отказала от тази война. В дневника Бобчев задава въпроса си: *„Защо стои неутрална България, като единият нейн свещен дълг отдавна ѝ диктуваше да се постави наред*

¹ Историческата информация за нея в цялото есе е взета от https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0_%D0%B2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0 (Балканска война), както и от <https://militarymuseum.bg/ekspozitsii/hronologichna/balgarskata-armiya-v-balkanskite-vojni-1912-1913-g/> (Българската армия в балканските войни, 1912-1913)

² Информацията за него е взета от <https://spatium.bg/data/books/1.pdf>

Живите герои

със своята Освободителка и съюзниците ѝ, които се борят за правдата и за принципа на националностите, който извика българското политическо освобождение? ”. Дълъг въпрос, от който можем да разберем, че С.С. Бобчев е нетърпелив за това, което се полага на България и народа ѝ. След този въпрос следват и още няколко подобни, които ще те накарат да потърсиш техният отговор, за да бъдеш сигурен в необходимостта от историческото дело. Подсилва желанието ти да научиш повече за героите, които тихо напомнят вечния, български дух и храни надеждата, че ще има хора, които да продължат тяхното дело. Говорейки за духа, тук не става въпрос само за емоции, подхранвани от гръмки думи – това не е популизъм. Това е практиката, реалността, която е неизменна част от който и да е народ. Обществото с присъщите му култура и ценности не е нещо, което лесно се пренебрегва. Пренебрегването не винаги значи свобода, защото, ако то се пренебрегваше винаги нямаше какво да гарантира нашата свобода, тъй като щяхме да сме никой и да ни диктуват какви да бъдем.

Значимостта на тази война е била голяма. Благодарение на нея сме спечелили територии, спечелили сме добро име сред другите държави. Днес, когато ние разказваме за тази история на туристи и хора, които не са толкова запознати с българската история, можем да славим и хората, благодарение на които днес имаме красива природа, разнообразие от местности с различни приложими функции и по-голямо единство на народа ни. Според мен, можем да тълкуваме Балканската война като крачка напред. Да победиш един силен за периода си противник, като Османската империя може само да носи слава. Посредством такива добродетели като жертвоготовност, патриотизъм и смелост се утвърждават условията, които подобряват живота на хората от един народ. Прокарват по-добър път на неговото бъдещо развитие. Това, че е лошо за загубилите, не означава, че трябва да спрем да побеждаваме, когато ни се налага. Победителите се развиват, победените се учат от

Живите герои

грешките си. Героите са тези, които дават от себе си в такива ситуации. Те наказват несправедливите виновници.

Военната стратегия в Първата балканска война води до обособяване на бойни действия в периметъра между Цариград, днешна Южна България, Македония, Босна и Северна Гърция. Съюзниците имат числено превъзходство на своите армии. Главният удар се извършва от българската армия в Тракия. Сръбската нахлува във Вардарска Македония. След тежки сблъсъци, Османската империя бива изтощена. Когато се сключва примирие се водят преговори с турската страна да ни бъдат отстъпени егейските острови. Ден по-късно се случва държавен преврат, извършен от Енвер бей и Талаат бей. С това се прекратяват мирните преговори. След тежки сражения и дадени жертви се подписва последния мирен договор за Първата балканска война, който слага и краят ѝ. Подписан на 17 май 1913г., Лондонския мирен договор подписан между страните от Балканския съюз и Османската империя дава на съюзниците всичките си балкански владения, които включват Македония, Албания (тя бива освободена като независима страна), Епир, Косово, Санджак, Беломорска и Одринска Тракия.

Героизмът на близо 87 000 Българи ще бъде помнен вечно. Войната може да води до много жертви, но води и до едно възраждане на балканските народи към един по-утвърден политически (в международен план) живот. Не изключваме, че жителите на селищата, през които минават войските също остават с големи щети, а жените които са отгледали децата си без бащинска помощ, за да може днес ние да отглеждаме нашите, може да опишем с една дума – сила (притежават я и учат и нас на нея) . Дали не е възможно да се мине без война и противопоставяне? Това е един съвременен въпрос, който не винаги има голяма стойност, защото несправедливостта се премахва с различни методи и то такива, които отговарят на настоящите за даден момент условия. Ако методът на пацифизма не работи, ще продължим ли да

Живите герои

използваме неработещ инструмент? Това не е призив към постоянното воюване, а призив да гледаме по-умерено нещата и да не минаваме в крайности (нито войнолюбски, нито пацифистки). По-голямата утвърденост на балканските народи означава и повече възможности за развитие. Те придобиват по-голяма свобода, отколкото са имали, получават повече възможности за реализация на общите интереси (а оттам и на личните), защото вече не зависят от своите слабости, свързани с малка територия и слаба политика. Героизмът помага на човек да бъде цялостен, завършен, свободен – той разчиства неговия път напред чрез своите подвизи. Това е една вътрешна черта, която не всеки има, но имащият я помага с нея на останалите, дори и с цената на своя живот. Помагайки (както казахме още в началото), той живее чрез последствията на своите подвизи. Така, той е жив герой. Всички дали живота си или са се борели за Отечеството са живи герои, защото и Родината, и хората в нея живеят чрез тях.

Живите герои

**Виктория Недялкова-11 а клас, СУ „М. Райкович“, град
Дряново Преподавател-Мария Маркова**

Живите герои

есе

*„За вас е потребно и полезно да знаете известното за делата на
вашиите бащи, както знаят всички други племена и народи своя род и
език, имат история и всеки грамотен от тях знае, разказва и се гордее
със своя род и език.“*

Паисий Хилендарски из „История славянобългарска“

Нашата България е древна страна, но историята ѝ е пропита с
кръвта на милиони герои. Марица помни героите, Балканът ги възпява с
песните си.

Неотдавна бях над Йовковския манастир и посетих мемориалния
комплекс „Звезди под звездите“. Един български скулптор от Бургас
беше изваял образите на нашите царе и четници и си мисля- „Много са
героите на България, но те са обединени от мечтата за свободна и
независима България.“

Живи ли са те? Живи са, защото дори и безименни, паметниците
из цялата страна ни напомнят за тях, за смелостта им, за саможертвата и
безсмъртието им. Днес имаме силна необходимост от такива герои-с
имена и безименни, защото нашето общество има нужда от лидери и
герои. Прекалено много се разделихме, забравихме кои сме, от къде
идваме и къде отиваме? Няма българин, който да не знае паметниците
на незнайни воители, всички те ни напомнят за войните и жертвите-
милиарди жертви на войната, милиарди черни забрадки на майки и
съпруги, милиарди цивилни дали живота си за мира и какъв е смисълът
когато войната пак чука на вратата, брат брата убива, тези, които не

Живите герои

искат да воюват, се принуждават да отиват на фронта, млади мъже и жени загиват, на кого е необходимо всичко това, попита ли ни някой ние какво искаме.

Лесно се воюва във виртуални светове, там никой не умира и винаги си победител, но в истинския живот не е така, тук има болка, жестокост, тук е реалният свят и той крещи, че войната е безумие и ние-младите-искаме да живеем, да обичаме искаме мир, а не война. Малко ли герои си отидоха от този свят без да могат да се влюбят, да обичат, да създадат семейства, отидоха си, без да имат време да напишат последните си писма и да се разделят с любимите си, с близките си. Не стига ли толкова мъка и болка на тази земя, че днес отново свистят снаряди, подготвят се бомби?

Хора, спрете се, бъдете човеци, всеки ден чакам с нетърпение да чуя вестта за мир и примирие, ще доживеем ли този ден?

Днес заставам пред паметника на незнайния воин с цветя в ръце, в очите напират сълзи-

Мисля си „Кой ли е той? Може би и той е имал любима, семейство, но войната за един кратък миг му отнема всичко.“ И защо обикновените хора стават жертва на войната, а тези, които я предизвикват се укриват в подземия и само се облагодетелстват от нея.

Никога ли човечеството няма да разбере, че воювайки не върви напред, а се връща обратно в миналото, за да започне отново да пропада и след това да се въздига нагоре по една непрекъсната спирала-спиралата на живота?

Въпросите са много, но отговори няма, учените интелигенцията, писатели, поети, художници - отричат войната като световно зло, но въпреки това се намират хора, които да въвличат народите във война-коя е причината? Няма отговор. Дано съвестта на насилниците заговори.

Живите герои

Епилог

Скъпи читателю-родолюбче на 5 и 105+,

Ние, организаторите ще се радваме ако сме постигнали целта си да поразбудим в душата ти, и в таз на твоите приятели, семейство, близки, оная патриотична нотка, която да те накара да си кажеш:

„Забравени, на нас те гледат

За братска грижа в близък час,

Ний Одрин ще ли да забравим,

Светците пред Люле-Бургас?“

Из Марш „Тракийски кумир“

Стихове: Свещеник Димитър Попниколов Петканов

Музика: Павел Стефанов – 24-ти Черноморски полк

Съставител: Елена Ангелова – младши експерт

Дизайн: Алфамаркет

Издател: Алфамаркет прим ЕООД, гр. Стара Загора

www.alfamarket.biz

ISBN: 978-619-90246-8-3